Zapisywanie rozwiązania zadania w postaci wyrażenia algebraicznego

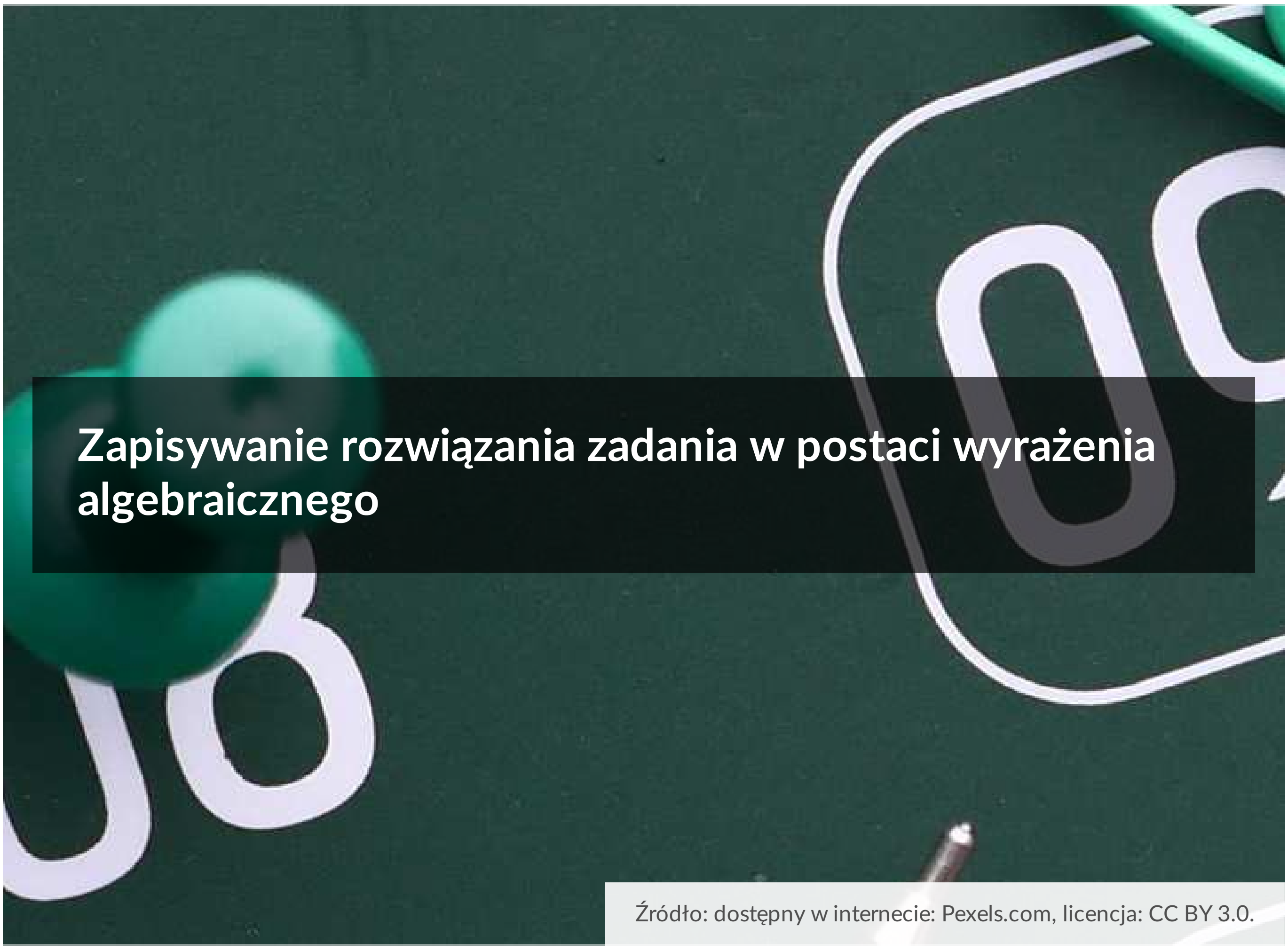

Zapisywanie rozwiązania zadania w postaci wyrażenia algebraicznego

Źródło: dostępny w internecie: Pexels.com, licencja: CC BY 3.0.

Źródło: Wikipedia.org, domena publiczna.

Algebra to jedna z głównych dziedzin matematyki. W praktyce szkolnej to nauka o wyrażeniach algebraicznych, równaniach, nierównościach.
Korzenie algebry sięgają starożytnej Mezopotamii. Zajmowali się nią matematycy greccy,

indyjscy, europejscy. Słowo algebra (al–dżabr) oznacza „przywrócenie” i pochodzi z książki „O odtwarzaniu i przeciwstawianiu” napisanej w IX wieku przez perskiego matematyka Muhammada ibn Mūsā al–Khwārizmīego [Muhamada ibn Musa al Kwarizmiego].
Analizując przykłady zawarte w tym materiale, poznasz sposoby zapisywania zależności przedstawionych w zadaniach w postaci wyrażeń algebraicznych.
Sprawdzisz ukształtowane umiejętności – rozwiązując problemy zawarte w ćwiczeniach.

1. Interaktywna treść merytoryczna
2. Gra edukacyjna
3. Zestaw ćwiczeń interaktywnych
4. Słownik

Twoje cele

- Zapiszesz wyrażenie algebraiczne określone słownie.
- Utworzysz wyrażenie algebraiczne na podstawie informacji osadzonych w kontekście praktycznym.
- Zapiszesz zależności przedstawione w zadaniach w postaci wyrażeń algebraicznych jednej lub kilku zmiennych.

Liter używa się nie tylko jako znaków do zapisywania wyrazów. W matematyce z liter, liczb, znaków działań (dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia, potęgowania) oraz nawiasów, budujemy wyrażenia algebraiczne.
Choć wyrażeniem algebraicznym jest też pojedyncza liczba, zwykle staramy się, aby w wyrażeniu algebraicznym wystąpiła co najmniej jedna litera.

Ważne!

Wyrażeniem algebraicznym nazywamy wyrażenie zbudowane z liczb, liter, znaków działań, nawiasów.

Miejsce na Twoje notatki

Przykład 1

Przykłady wyrażeń algebraicznych.
$a + 7$ – suma liczb a i 7
$x - 2y$ – różnica liczb x i $2y$
$5 \cdot (6 - x)$ – iloczyn liczby 5 i różnicy liczby 6 i liczby x
$\frac{x}{2y}$ – iloraz liczby x przez podwojoną liczbę y

Jeśli w wyrażeniu $4 + x$ literę x zastąpimy liczbą, np. 8, to otrzymamy

$$4 + 8 = 12$$

Mówimy, że 12 jest wartością liczbową (krótko – wartością) wyrażenia $4 + x$ dla $x = 8$. Liczby występujące w wyrażeniach zwane są **zmiennymi**.

Podstawiając w wyrażeniach algebraicznych za występujące w nich litery pewne liczby i wykonując wskazane działania, otrzymujemy odpowiadające tym liczbom **wartości** tych wyrażeń.

Wyrażenia algebraiczne można przekształcać podobnie, jak wyrażenia arytmetyczne, uwzględniając właściwą kolejność wykonywania działań.

Przykład 2

Zapiszemy w najprostszej postaci wyrażenie $W = (3x)^2 - (3x - 1)(3x + 2)$ i obliczymy jego wartość dla $x = -1$.

Wyrażenie algebraiczne	Kolejność działań
$W = (3x)^2 - (3x - 1)(3x + 2)$	–
$W = 9x^2 - (3x - 1)(3x + 2)$	Najpierw wykonujemy potęgowanie.
$W = 9x^2 - \left(9x^2 + 6x - 3x - 2\right)$	Wymnażamy nawiasy.
$W = 9x^2 - \left(9x^2 + 3x - 2\right)$	Redukujemy w nawiasie wyrazy podobne.
$W = 9x^2 - 9x^2 - 3x + 2$	Opuszczamy nawiasy.
$W = -3x + 2$	Redukujemy wyrazy podobne.

Aby obliczyć wartość liczbową tego wyrażenia, podstawiamy w miejsce x liczbę (-1).

$$W = -3 \cdot (-1) + 2 = 3 + 2 = 5$$

Odpowiedź:
Wartość liczbowa wyrażenia dla $x = -1$ jest równa 5.

Za pomocą wyrażeń algebraicznych można zapisywać zależności przedstawione w zadaniach. Rozwiązując zadania tekstowe, w których pewne wielkości określone są za pomocą liter, należy zwrócić uwagę, jakie liczby można podstawiać w miejsce tych liter. Zwykle możemy to wywnioskować, analizując treść zadania lub postać otrzymanego wyrażenia (np. nie można dzielić przez zero).

Prześledzimy to, rozwiązując zadania „o liczbach”.

Przykład 3

Zapiszemy za pomocą wyrażenia algebraicznego liczbę naturalną dwucyfrową podzielną przez 5, której cyfrą dziesiątek jest a, natomiast cyfrą jedności jest b.

Liczbę dwucyfrową, której cyfrą dziesiątek jest a, natomiast cyfrą jedności jest b, można zapisać w dziesiątkowym układzie pozycyjnym w postaci:
$10a + b$.
Aby liczba była podzielna przez 5, jej cyfrą jedności musi być 0 lub 5.
Aby liczba była dwucyfrowa, jej cyfra dziesiątek nie może być równa 0.

Zatem liczba spełniająca warunki zadania to $10a + b$, dla $b = 0$ lub $b = 5$ i
$a \in \{1,\ 2,\ 3,\ 4,\ 5,\ 6,\ 7,\ 8,\ 9\}$.
Przykład 4

Wykażemy, że jeżeli od odwrotności liczby naturalnej n odejmiemy odwrotność liczby o 1 większej od n, to otrzymamy ułamek właściwy.

Odwrotnością liczby n jest liczba $\frac{1}{n}$.
Odwrotnością liczby o 1 większej od n, czyli liczby $n + 1$ jest liczba $\frac{1}{n+1}$.
Aby wyrażenia $\frac{1}{n}$ i $\frac{1}{n+1}$ miały sens liczbowy, mianowniki ułamków muszą być różne od zera.
Czyli musi być spełniony warunek
$n \neq 0$ i $n + 1 \neq 0$, czyli $n \neq -1$.
Ponieważ n jest liczbą naturalną, zatem powyższy warunek będzie spełniony, gdy n będzie liczbą naturalną różną od zera.

Zapisujemy i przekształcamy różnicę wynikającą z treści zadania.
Sprowadzamy ułamki do wspólnego mianownika (tak, jak byśmy to robili w przypadku ułamków zwykłych – czyli rozszerzamy odpowiednio ułamki) i odejmujemy.

$$\frac{1}{n} - \frac{1}{n+1} = \frac{n+1}{n(n+1)} - \frac{n}{n(n+1)} = \frac{n+1-n}{n(n+1)} = \frac{1}{n(n+1)}$$

Iloczyn $n(n + 1)$ jako iloczyn dwóch liczb naturalnych jest liczbą naturalną. Ponieważ $n \neq 0$, więc liczba $n(n + 1)$ jest większa bądź równa 2.
$2 > 1$ – czyli mianownik ułamka $\frac{1}{n(n+1)}$ jest większy od licznika, a to oznacza, że jest to ułamek właściwy.

Za pomocą wyrażeń algebraicznych możemy opisywać zależności pomiędzy wielkościami przedstawionymi w zadaniach.

W przypadku zadań tekstowych trzeba:

- najpierw uważnie przeczytać treść zadania,

- jeśli można, sporządzić rysunek pomocniczy (np. w zdaniach geometrycznych) lub tabelkę,
- określić wielkości dane, a pozostałe opisać za pomocą wyrażeń algebraicznych,
- ustalić, jakie liczby można podstawić w miejsce zmiennych w zapisanych wyrażeniach.

Przykład 5

Podstawą prostopadłościanu jest prostokąt o bokach długości a i $0,75a$. Długość krawędzi bocznej jest równa $2a$. Obliczymy objętość tego prostopadłościanu.

Sporządzamy rysunek pomocniczy.

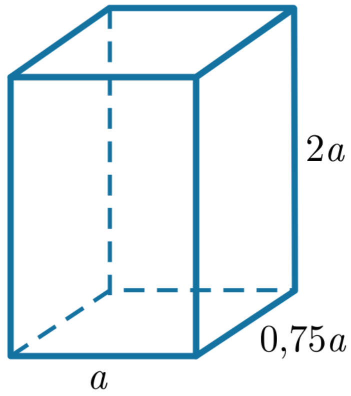

Aby obliczyć objętość prostopadłościanu, należy pomnożyć pole podstawy prostopadłościanu przez wysokość.

$$V = a \cdot 0,75a \cdot 2a = 1,5a^3$$

Zauważmy przy tym, że $a > 0$.

Odpowiedź:
Objętość prostopadłościanu jest równa $1,5a^3$.

Przykład 6

Czworokąt na rysunku to kwadrat. Obliczymy pole zamalowanej figury dla $a = 4$.

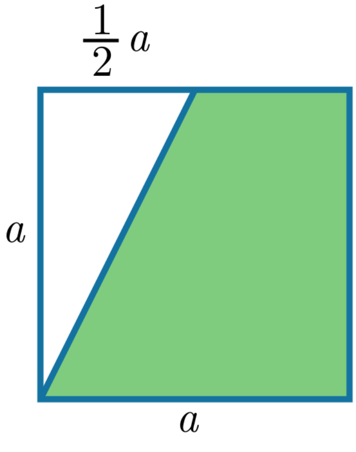

Pole zamalowanej figury obliczamy jako różnicę pola kwadratu o boku długości a i pola trójkąta prostokątnego o przyprostokątnych długości a i $\frac{1}{2}a$.

$$P = a^2 - \frac{1}{2} \cdot a \cdot \frac{1}{2}a$$

$$P = a^2 - \frac{1}{4}a^2 = \frac{3}{4} \cdot a^2$$

Obliczamy teraz pole zamalowanej figury dla $a = 4$. W miejsce a podstawiamy do otrzymanego wyrażenia liczbę 4.

$$P = \frac{3}{4} \cdot 4^2 = \frac{3}{4} \cdot 16 = 12$$

Odpowiedź:
Dla $a = 4$ pole zamalowanej figury jest równe 12.

Niekiedy w treści zdania nie ma konkretnych liter, oznaczających rozważane wielkości. Można wtedy oznaczać te wielkości dowolnymi literami, jeśli wprowadzenie zmiennych ułatwi rozwiązanie zadania.

Przykład 7

W trójkącie miary kątów pozostają w stosunku $1 : 2 : 3$. Wykażemy, że ten trójkąt jest prostokątny.

Oznaczmy:
a – miara najmniejszego z kątów.

Wtedy pozostałe kąty tego trójkąta mają miary: $2a$ i $3a$.
Suma miar kątów trójkąta jest równa 180°, czyli:

$$a + 2a + 3a = 180^\circ$$

$$6a = 180^\circ | : 6$$

$$a = 30^\circ$$

Miary pozostałych kątów:

$$2a = 2 \cdot 30^\circ = 60^\circ$$

$$3a = 3 \cdot 30^\circ = 90^\circ$$

Jeden z kątów trójkąta ma miarę 90°, więc trójkąt jest prostokątny, co należało wykazać.
Przykład 8

Obliczymy resztę z dzielenia przez 9 różnicy dowolnej liczby trzycyfrowej A i liczby trzycyfrowej B powstałej z liczby A w wyniku przestawienia cyfry setek i cyfry dziesiątek.

Oznaczmy przez a, b, c cyfry liczby A, gdzie $a \neq 0$ i $b \neq 0$.

Wtedy:

$$A = 100a + 10b + c$$

oraz

$$B = 100b + 10a + c$$

Wyznaczamy różnicę tych liczb.

$$A - B = (100a + 10b + c) - (100b + 10a + c)$$

$$A - B = 100a + 10b + c - 100b - 10a - c$$

$$A - B = 90a - 90b$$

$$A - B = 9 \cdot (10a - 10b)$$

Różnicę liczb A i B zapisaliśmy w postaci iloczynu liczby 9 i liczby całkowitej $10a - 10b$, co oznacza, że jest to liczba podzielna przez 9.

Odpowiedź:
Reszta z dzielenia liczby $A - B$ przez 9 jest równa 0.

Sporządzenie rysunku często pomaga zobrazować treść zadania.
Przykład 9

W bombonierce było c czekoladek. Patryk, Wojtek i Bartek podzielili między siebie czekoladki. Patryk wziął dwie czekoladki i połowę reszty. Wojtek wziął połowę tego, co zostało. Bartkowi przypadła reszta czekoladek. Ile czekoladek otrzymał Bartek?

Wykonujemy rysunek pomocniczy.

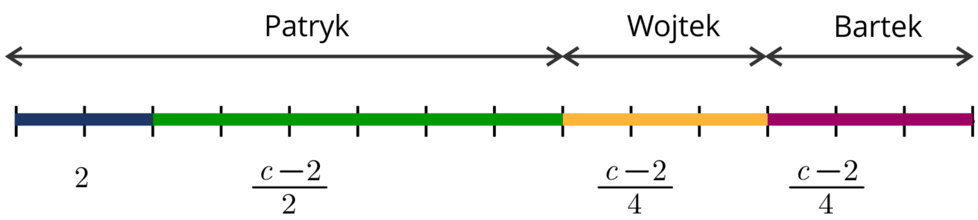

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

- Patryk wziął dwie czekoladki – zostało $c-2$ czekoladek. Patryk wziął jeszcze połowę reszty, czyli $\frac{c-2}{2}$. Zostało $\frac{c-2}{2}$ czekoladek.
- Wojtek wziął połowę tego, co zostało, czyli $\frac{1}{2} \cdot \frac{c-2}{2} = \frac{c-2}{4}$ czekoladek.
- Obliczamy, ile czekoladek zostało dla Bartka. Zapisujemy i przekształcamy odpowiednie wyrażenie.

$$c - \left(2 + \frac{c-2}{2} + \frac{c-2}{4}\right) = c - 2 - \frac{2c-4+c-2}{4} =$$

$$= \frac{4c-8-3c+6}{4} = \frac{c-2}{4}$$

Zauważmy, że takie rozwiązanie mogliśmy też odczytać z rysunku.

Odpowiedź:
Bartek otrzymał $\frac{c-2}{4}$ czekoladki.
Przykład 10

Agata ma 4 lata, a Wanda 10. Ustalimy, za ile lat Wanda będzie dwa razy starsza od Agaty.

I **sposób:**

Sporządzamy pomocniczą tabelkę.

Imię	**Teraz**	**Za x lat**
Agata	4	$4+x$
Wanda	10	$10+x$

Z danych tabeli otrzymujemy równość

$$2(4+x)=10+x$$

Zatem

$$8+2x=10+x$$

$$2x-x=10-8$$

$$x=2$$

Odpowiedź:
Za dwa lata Wanda będzie dwukrotnie starsza od Agaty.

II **sposób:**

W rozwiązaniu może pomóc nam też rysunek.

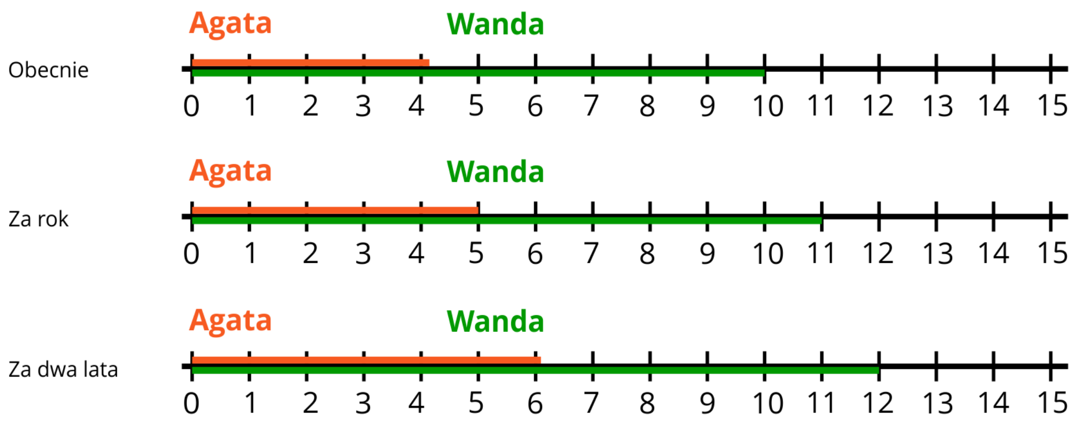

Na podstawie rysunku wnioskujemy, że Wanda będzie dwa razy starsza od Agaty za dwa lata.
Istotnie – za dwa lata Agata będzie miała $4+2=6$ lat, a Wanda $10+2=12$ lat.

$$6\cdot 2=12$$

Odpowiedź:
Za dwa lata Wanda będzie dwukrotnie starsza od Agaty.

Notatki

Miejsce na Twoje notatki

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Zagraj w matematyczne domino. Na kartkach domina zapisane są zadania dotyczące wyrażeń algebraicznych. Przeanalizuj uważnie każde z zadań i dopasuj treść zadania do odpowiedzi.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/b/P1B62R69E

Polecenie 2

Wzorując się na zadaniach zapisanych na „kostkach” domina, zapisz odpowiedź do poniższego zadania.
Dwa rodzaje cukierków: czekoladowe i śliwkowe zmieszano w stosunku $3:2$. Otrzymano $x\ \mathrm{kg}$ mieszanki. Ile kilogramów cukierków czekoladowych znajduje się w tej mieszance?

Polecenie 3

Wzorując się na zadaniach zapisanych na „kostkach” domina, zapisz odpowiedź do poniższego zadania.
Aleksandra kupiła jabłka w cenie $2,40\ \text{zł}$ za kilogram. Ile kilogramów jabłek kupiła Aleksandra, jeśli podała kasjerce banknot x zł i otrzymała $30\ \mathrm{gr}$ reszty.

Polecenie 4

Paweł codziennie śpi przez x godzin i y minut. Ile godzin śpi w ciągu tygodnia?

Zestaw ćwiczeń interaktywnych

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawną odpowiedź.
Prostokąt ma boki długości a i b. Jeśli długość prostokąta zwiększymy o 1, a szerokość o 2, to pole tego prostokąta zwiększy się o:

- $2a + b + 2$
- 3
- $ab + 2a + b + 2$
- $a + b + 3$

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawną odpowiedź.
Leon ma teraz x lat. Leokadia jest od niego o 4 lata młodsza. Ile lat będą mieli razem za 6 lat?

- $2(x + 12)$
- $2x - 4$
- $x + 16$
- $2(x + 4)$

Ćwiczenie 3

Boki prostokąta mają długość $4a$ i $0,5b$.
Wskaż wszystkie poprawne stwierdzenia.

- [ ] Obwód tego prostokąta jest równy $8a+b$.
- [ ] Jeśli $b=2a$ to prostokąt ten jest kwadratem.
- [ ] Jeśli $a=1$ i $b=2$ to obwód tego prostokąta jest równy 10.
- [ ] Pole tego prostokąta jest równe $2ab$.

Ćwiczenie 4

Oceń, które stwierdzenie jest prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
$10a$ minut to $\frac{a}{6}$ godziny.	○	○
$v\ \frac{\mathrm{km}}{\mathrm{h}}$ to $16\frac{2}{3}v\ \frac{\mathrm{m}}{\mathrm{min}}$.	○	○
$w\ \mathrm{kg}$ to $100w\ \mathrm{g}$.	○	○
$k\ \mathrm{cm}$ to $0,01\ \mathrm{m}$.	○	○

Ćwiczenie 5

Połącz w pary zadanie z rozwiązaniem.

Pan Józef zarabiał przez pierwsze cztery miesiące k złotych miesięcznie, a przez następne 6 miesięcy n złotych miesięcznie. Ile złotych zarobił w ciągu tych dziesięciu miesięcy?	$4n + k$
Edyta ma n książek przygodowych, trzy razy tyle książek historycznych i k książek biograficznych. Ile ma wszystkich książek?	$4k + 6n$
Każda z n osób weszła do pokoju z czwórką swoich dzieci, a każda z k osób weszła do tego pokoju z dwójką rodzeństwa. Ile osób weszło do pokoju?	$4n + 6k$
W pokoju stoi n stolików i k ław. Przy każdym stoliku stoją cztery krzesła, a przy każdej ławie sześć krzeseł. Ile krzeseł jest w tym pokoju?	$5n + 3k$

Ćwiczenie 6

Uzupełnij zdania, przeciągając odpowiednie wyrażenia.
Początkowa cena dywanu była równa x zł . Cenę dywanu podwyższono o 25%.

- Cenę dywanu podwyższono o ______ zł.
- Po podwyżce dywan kosztuje ______ zł.
- Aby cena towaru była równa początkowej, należy obniżyć ją o ______.

$x + 0,25x$ | 20% | $0,25x$

Ćwiczenie 7

Ania waży tyle, ile ważą dwa jej psy. Każdy pies waży tyle, ile cztery koty. Każdy kot waży tyle, ile dwadzieścia myszy. Każda mysz waży m kilogramów.
Uzupełnij zdania, wpisując odpowiednie liczby.

- Ania jest ______ razy cięższa od kota.
- Pies jest ______ razy cięższy od myszy.
- Kot jest ______ razy lżejszy od psa.
- Mysz jest ______ razy lżejsza od Ani.

Ćwiczenie 8

Wykaż, że różnica kwadratów dwóch kolejnych liczb naturalnych nieparzystych jest podzielna przez 4.

Ćwiczenie 9

Wykaż, że suma kwadratów dwóch kolejnych liczb naturalnych dodatnich w dzieleniu przez 2 daje resztę 1.

Słownik

wyrażenie algebraiczne

nazywamy wyrażenie zbudowane z liczb, liter, znaków działań, nawiasów.

Bibliografia

Algebra, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/algebra;3867774.html, [dostęp 28. 05. 2023]

Gonick L., (2016), *Algebra w obrazkach*, Warszawa: Prószyński i S-ka.